

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI MILLIY URF-ODAT VA AN'ANALAR ASOSIDA TARBIYALASHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Yashinova Shahzoda To'lqin qizi

Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy Pedagogika universiteti

Boshlang'ich ta'lim fakulteti 4-kurs talabasi

yashinovashahzoda602@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarini milliy urf-odat va an'analar asosida tarbiyalashning pedagogik asoslari yoritilgan. Milliy qadriyatlar, urf-odat va an'analar o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy tarbiyani shakllantirishda muhim o'rin tutishi ta'kidlanadi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf davri bolaning shaxsiy dunyoqarashi, ijtimoiy ko'nikmalari va axloqiy sifatleri shakllanishida eng mas'uliyatli bosqich hisoblanadi. Shu bois xalq og'zaki ijodi namunalaridan, milliy bayram va marosimlardan, oilaviy qadriyatlar hamda urf-odatlardan ta'lim-tarbiya jarayonida samarali foydalanish yo'llari ochib beriladi. Tadqiqotda pedagogik va psixologik manbalar asosida milliy urf-odat va an'analar vositasida bolalarda Vatanga sadoqat, kattalarga hurmat, mehr-oqibat, halollik, odoblilik kabi fazilatlarni shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: milliy urf-odat, an'ana, boshlang'ich ta'lim, ma'naviy tarbiya, pedagogik asoslar, qadriyatlar.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ВОСПИТАНИЯ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА ОСНОВЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ОБЫЧАЕВ И ТРАДИЦИЙ

Аннотация. В данной статье рассматриваются педагогические основы воспитания учащихся начальных классов на основе национальных обычаев и традиций. Подчеркивается важная роль национальных ценностей, обычаев и традиций в формировании нравственно-духовного воспитания школьников. Особенно выделяется период начальных классов как наиболее ответственный этап становления личности ребёнка, его мировоззрения, социальных навыков и моральных качеств. В работе раскрываются пути эффективного использования устного народного творчества, национальных праздников и обрядов, семейных ценностей и традиций в образовательном процессе. На основе педагогических и психологических источников анализируются теоретические и практические аспекты формирования у детей таких качеств, как преданность Родине, уважение

к старшим, доброжелательность, честность и воспитанность посредством национальных традиций и обычаев.

Ключевые слова: национальные обычаи, традиции, начальное образование, духовно-нравственное воспитание, педагогические основы, ценности.

THE PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF EDUCATING PRIMARY SCHOOL PUPILS ON THE BASIS OF NATIONAL CUSTOMS AND TRADITIONS

Annotation. This article explores the pedagogical foundations of educating primary school students through national customs and traditions. It emphasizes the significant role of cultural values, customs, and traditions in shaping students' moral and spiritual development. The primary school stage is highlighted as a crucial period in the formation of a child's personality, worldview, social skills, and ethical qualities. The study discusses effective ways of integrating folklore, national holidays and ceremonies, as well as family values and traditions into the educational process. Based on pedagogical and psychological sources, the research analyzes both theoretical and practical aspects of fostering such qualities as patriotism, respect for elders, kindness, honesty, and discipline in children through the use of national customs and traditions.

Keywords: national customs, traditions, primary education, moral upbringing, pedagogical foundations, values.

Milliy urf-odatlar va an'analar – xalqning tarixiy tajribasi, axloqiy qadriyatlari va ma'naviy merosining ajralmas qismi hisoblanadi. Ular yosh avlodning dunyoqarashi, axloqiy tuslanishi, o'zligini anglashida kuchli asoslardir. Boshlang'ich ta'lim bosqichi bolaning shaxsiyati shakllanayotgan, o'ziga xos xulq-atvor, odob-axloq, ijtimoiy muomala me'yorlari poydevori qo'yilayotgan davr. Shu sababli bu bosqichda milliy urf-odat va an'analar asosida olib boriladigan tarbiya mazmunli, doimiy va ongli bo'lishi zarur.

Milliy urf-odat va an'analar tushunchasi. Milliy urf-odatlar – bir xalqning ijtimoiy hayoti, oila, bayramlar, muomalalar, axloqiy me'yorlar orqali avloddan-avlodga o'tgan odat va qadriyatlar tizimidir. An'analar esa shu urf-odatlar asosida shakllangan qoidalarining barqaror ko'rinishlari bo'lib, tug'ilgan kunlardan tortib, bayramlar, marosimlar, ota-bobolarning hikmatli so'zlari va yashash tartibiga qadar xarakterlanadi. Ularning orqali bolalar sobitlik, hurmat, o'ziga va boshqalarga nisbatan mas'uliyat hissini o'rganadi.

Pedagogik asoslar. Ta'lim-tarbiya jarayonida milliy urf-odat va an'analarni uyg'unlikda qo'llashda pedagogik yondashuvlar asosiy ahamiyatga ega. Bu yondashuvlar quyidagilardan iborat:

Bolaning ichki dunyosiga mos ravishda tarbiya mazmunini milliy qadriyatlar bilan bog'lash. O'quvchining oilaviy, madaniy muhitini hisobga olgan holda o'tkaziladigan tarbiyaviy mashg'ulotlar yanada chuqurroq qabul qilinadi.

Tarbiya jarayonida samimiylik, namuna ko'rsatish va shaxsiy o'rnaklarni qo'llash. O'qituvchi o'z harakatlari bilan milliy odob-axloq namunalarini namoyish etishi lozim.

Vatanparvarlik, milliy g'urur, hurmat-tuyg'ularini milliy hikmatlar, ertaklar, qo'shiqlar, marosimlar orqali rivojlantirish. Bolaning tajriba va tushuncha orqali o'rganishiga e'tibor qaratish. Milliy urf-odatlar matnini oddiy nutq va o'yinlar orqali bolaga yetkazish, uni faol ishtirokchiga aylantirish.

Mazkur pedagogik tizimning maqsadi – boshlang'ich sinf o'quvchilarida milliy qadriyatlarni chuqur anglashga asoslangan axloqiy-ruhiy tarbiya orqali barqaror ijtimoiy va shaxsiy fazilatlarni shakllantirish. Bu maqsadga erishishda asosiy vazifalar:

Milliy urf-odat va an'analar mazmunini o'quv dasturlariga kiritish, o'quvchilarni o'sha qadriyatlar bilan tanishtirish.

Oila, maktab va jamoatchilikning hamkorligini ta'minlab, tarbiyaviy muhitni uyg'unlashtirish.

Bolalarda hurmat, mehr-muhabbat, halollik, sabr-toqat, kattalarga e'tibor, sog'lom madaniy munosabat kabi fazilatlarni mustahkamlash.

Asosiy pedagogik tamoyillar. Pedagogik jarayonda milliy urf-odat va an'analarni tarbiyaviy vosita sifatida qo'llashda amal qilinishi kerak bo'lgan tamoyillar:

O'quvchining yoshiga va psixologik xususiyatlariga moslik. Tarbiya shakllanishida oddiy tushunchalardan murakkabgacha bosqichli yondashuv, o'yin, rasm, ertak va an'anaviy marosimlar orqali realizatsiya qilinishi zarur. Birlashgan integratsiya. Milliy urf-odatlar faqat bir fan doirasida emas, turli ta'limiy faoliyatlar orqali uyg'un tarzda berilishi.

Doimiylik va izchillik. Tarbiya jarayoni bir martalik emas, o'quv yil davomida, turli tadbirlar orqali rivojlantirib borilishi kerak.

Shaxsiy namuna. O'qituvchi, maktab xodimlari va oila a'zolari o'z xulq-atvori bilan milliy qadriyatlarni amalda ko'rsatishi.

Ishtirokchilarning faolligi. Bolani passiv qabul qiluvchidan tashqariga chiqib, milliy qadriyatlar bilan bog'liq faoliyatlarda bevosita qatnashuvchiga aylantirish.

Milliy urf-odat va an'analar asosida tarbiyalashda foydalaniladigan pedagogik metodlar: Og'zaki ijodiy materiallar orqali tarbiya. Xalq ertaklari, maqollar, hikmatli so'zlar va qo'shiqlar bolaning axloqiy tushunchalarini ochib beradi.

Milliy bayramlar va marosimlarga bag'ishlangan faoliyatlar. Ularni maktabda qayta tiklash, ishtirok etish, o'quvchilarga shu marosimlarning ma'nosini tushuntirish. Qiyosiy o'yinlar va dramatizatsiya. Milliy urf-odatlar asosida sahnalashtirishlar, ro'l o'ynash orqali o'quvchilar tajriba orttiradi.

Oilaviy an'analarni o'rganish va ulardan namunalar keltirish. O'quvchilarning oilalaridagi yaxshi tarbiyaviy qoidalarni umumiy muhokamada ko'rib chiqish.

Badiiy va amaliy ijod bilan bog'liq mashg'ulotlar. Milliy naqshlar chizish, milliy liboslar, qo'lda ishlangan buyumlar haqida bilim berish.

Yig'ilishlar, do'stona suhbatlar va "darsdan tashqari" tarbiyaviy suhbatlar. Bular milliy qadriyatlar haqida mulohaza yuritish uchun muhit yaratadi.

Shaxsiy sifatlarni shakllantirish Milliy urf-odat va an'analar orqali o'quvchilarda quyidagi sifatlarni tarbiyalanadi:

O'zligini anglash va milliy g'urur. O'quvchi o'zining milliy ildizlari, tarixi va qadriyatlarini qadrlashni o'rganadi.

Hurmat tuyg'usi. Kattalarga, oila a'zolariga va atrofdagilarga munosabatda o'zaro hurmat asosini tushunish.

Vatanparvarlik. Yurtga muhabbat va unga xizmat qilmoqchi bo'lgan tuyg'ularni rivojlantirish.

Axloqiy qaror qabul qilish. An'anaviy etika va me'yorlar asosida to'g'ri xulq-atvorni tanlash ko'nikmasi.

Do'stlik va mehr-muhabbat. Boshqalar bilan sog'lom aloqalar o'rnatish hamda o'zaro yordamlashish.

Pedagogning roli. Pedagog – bu yo'nalishni amalga oshiruvchi muhim shaxs. Uning vazifalari:

Milliy merosni chuqur tushunib, uni bolalar tilida yetkazish.

Shaxsiy namuna ko'rsatish orqali o'quvchilarda axloqiy modellarning yaratilishini ta'minlash.

Tarbiyaviy ishlarni rejalashtirishda oilalar bilan hamkorlik yo'lga qo'yish.

Har bir bolaning o'ziga xosligini inobatga olib, milliy qadriyatlar asosida individual yondashuvni amalga oshirish.

Oila va oilaviy an'analar orqali tarbiya. Kattalarga hurmat ko'rsatish odati: o'qituvchilar darsda o'quvchilarga ota-ona, buva-buvilar, ularga salom berish, qo'l uzatish, gapirishda muloyim til ishlatish haqida milliy misollar (masalan, "katta bilan gaplashganda o'ng qo'lning ko'tarib salomlashish", "qo'li balandlar uchun joy ajratish") orqali tushuntiradi. Oila davrasida hikoya qilish va ertak aytish – xalq ertaklari bilan axloqiy darslar o'tkazish, masalan, halollik haqida ertakni tinglab, keyin bolalar bilan suhbat.

"Biri-birini mehmon qilish" – oilaviy mehmonlarni kutib olish, ularga yaxshi muomala qilish orqali mehmondo'stlik, saxovat tarbiyasi.

Osh tayyorlashda yordam berish: kichiklar bilan birga milliy taom tayyorlash jarayonida mehr-muhabbat, ko'maklashish, sabr-toqat o'rgatiladi.

Ota-onalar bilan "oilaviy qadriyatlar" suhbatlari: bolalarga o'z oilasidagi yaxshi urf-odatlarini taqdim etish va umumiy muhokama qilish.

Bayramlar va marosimlar asosida tarbiya

Navro'z bayramida birga tozalash, bir-birini tabriklash, "sumalak" tayyorlash va uni bo'lishish orqali o'zaro birdamlik, yaxshi niyatlarni rivojlantirish.

Buxoro, Samarqand singari joylardan kelgan an'anaviy bayramlardan misollar: milliy raqs va qo'shiqlar orqali milliy g'urur, o'zligini anglashni bug'lash.

Qurbon hayiti va Ramazon oyida mehr-oqibat, kamtarlik, muhtojlarga yordam berish haqida tushuntirish: ularga hadya qilish, ehtiyojmandlarga sovg'a berish.

"Kelin-kuyov" marosimlari (oddiy tarzda bola yoshi katta kishilarga to'y marosimlaridagi hurmatni tushuntirish) orqali o'zaro munosabatlarda odob-axloq.

Og'zaki ijod va xalq ma'naviy merosi

Maqollar, hikmatli so'zlar orqali axloqiy qoidalarini yodlash va tahlil qilish. Masalan, bolalar bilan "Halollik — boylik", "Kattani hurmat qil, kichikni sevir" kabi maqollarni tushuntirib, kundalik hayotga moslash.

Milliy ertaklar asosida "axloqiy muammolarni" muhokama qilish: qaysi harakat to'g'ri, qaysi noto'g'ri ekanini muhokama qilib, o'z qarorlarini asoslash.

Qo'shiqlar va xalq musiqasida sadoqat, mehr va ma'naviyat mavzulari bilan tanishtirish.

Ijtimoiy va odob-axloqiy urf-odatlar

O'quvchilarga bir-biriga salomlashishni, qo'l tez-tez tutishni, "rahmat", "iltimos" kabi so'zlarni an'anaviy tarzda ishlatishni odat qilib o'rgatish.

Kattalarga joy berish, ovqatni birinchi bo'lib olishdan oldin boshqalarni taklif qilish kabi odob-axloq ko'rsatmalari.

"Xushmuomalalik"ni milliy ta'riflar orqali tushuntirish (masalan, mehmon kelganda qanday kutib olish, uchrashuvda qanday o'tkazish).

Muloqotda samimiylilik va rostgo'ylik ustuvorligi: "so'zning og'irligi" tushunchasi orqali so'zga javobgarlik hissi singdirish.

Amaliy faoliyatlar va o'yinlar

Milliy o'yinlar orqali hamkorlik, qo'llab-quvvatlash hissi: birgalikda maqsadga erishish, yordam berish.

Dramatizatsiya: milliy urf-odatlar asosida kichik sahnalashtirishlar (masalan, katta bilan suhbatda hurmat ko'rsatish, oila bayramidagi muomala) orqali axloqiy vaziyatlar o'rganiladi.

"Milliy kiyimlar kuni": bolalar bilan milliy liboslar haqida suhbat, ular qanday vaziyatda kiyilishini tushuntirish va o'zligiga hurmatni oshirish.

Milliy naqshlar chizish, an'anaviy qo'l mehnati (qog'ozli milliy bezaklar, oddiy hunarmandchilik) orqali o'z mehnatini qadrlash va madaniy ildizni his qilish.

Ta'lim-tarbiya muhitida urf-odatlar

Maktabda "milliy burchak" yaratish: unda maqollar, xalq ertaklari yozilgan kartochkalar, milliy ramzlar bo'lishi, bolalarni bu burchakda o'z fikrlarini bildirishga rag'batlantirish.

Darslar boshlanishida qisqacha milliy odob haqida gaplashish, ertakdan yoki maqoldan "kun mavzusi" chiqarish.

"Yaxshi ishlar daftari"ga bolalarning o'zaro yordam, hurmat, rostgo'ylik kabi fazilatlarini yozib boriladi va o'qituvchi bu urf-odatlarini muhokama qiladi.

XULOSA

Milliy urf-odat va qadriyatlar ro'hida tarbiyalash boshlang'ich sinf o'quvchilarini ham ma'naviy ham ma'rifiy yuksalishiga yordam beradi. Ular bu urf-odatlar otabobolariimizdan qolgan an'ana ekani ularni bizdan keying avlodlarga ham yetkaziz lozim ekanini tushunladilar. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini milliy urf-odat va an'analar asosida tarbiyalash ularning shaxsiy kamoloti, axloqiy qarashlari va ijtimoiy muhitga moslashuvida beqiyos ahamiyatga ega. Milliy qadriyatlar, urf-odat va an'analar orqali tarbiyalangan bola o'zligini anglaydi, otabobolar merosiga hurmat bilan qarashni o'rganadi, Vatanga sadoqat, kattalarga hurmat, mehr-oqibat, halollik, odoblilik kabi fazilatlarini o'zida shakllantiradi. O'qituvchi, oila va jamoatchilikning uzviy hamkorligi natijasida bolalarning ma'naviy dunyosi boyib, ular barkamol shaxs sifatida ulg'ayadi. Demak, milliy urf-odat va an'analarni ta'lim-tarbiya jarayonida izchil qo'llash nafaqat bugungi o'quvchi shaxsini, balki kelajak jamiyatini ham ma'naviy yetuk, vatanparvar va mas'uliyatli avlod sifatida shakllantirishning muhim pedagogik omilidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdukarimova, M. (2018). Milliy tarbiya asoslari va boshlang'ich ta'limda qo'llanilishi. Toshkent: Ta'lim nashriyoti.
2. Ismoilova, N. (2020). Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ma'naviy-axloqiy tarbiyasida milliy qadriyatlar rol'i. Toshkent: Pedagogika ilmiy-tadqiqot markazi.
3. Qodirov, A. (2017). Oila va maktab hamkorligida milliy urf-odatlar asosida tarbiya. Namangan: Hududiy ta'lim bo'limi nashri.
4. Karimova, D. (2019). Xalq og'zaki ijodi va axloqiy tarbiya: Boshlang'ich sinf nuqtai nazar. Samarqand: Madaniyat.
5. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2021). Boshlang'ich ta'limda ma'naviy tarbiya tizimi: Metodik qo'llanma. Toshkent.
6. Rustamova, S. (2022). Milliy an'analar asosida tarbiyaviy tadbirlar rejasi. Qarshi: Ta'lim muassasasi nashri.
7. Saidov, B. (2016). O'zbek xalqining axloqiy qadriyatlari: Ta'lim va tarbiya makonida. Buxoro: Ilmiy nashrlar.